

Håndbold i hagekorsets skygge

Dansk håndbolds forhold til Nazityskland
1933-1945

HANS HENRIK HJERMITSLEV

Denne artikel analyserer danske håndboldledere og -spilleres forhold til Nazityskland i perioden fra Adolf Hitlers magtovertagelse i 1933 til Anden Verdenskrigs afslutning i 1945. På baggrund af et omfattende kildemateriale bestående af blandt andet arkivalier, aviser, tidsskrifter, jubilæumsskrifter og eksisterende studier påvises det, at Dansk Håndbold Forbund og særligt Københavns Håndboldforbund som de fleste andre idrætsforbund havde et omfattende samkvem med Nazityskland, også efter krigsudbruddet. Det vurderes imidlertid, at DHF's linje ikke var aktivistisk i samarbejdet under besættelsen, men snarere pragmatisk og opportunistisk, mens spillernes forhold til Nazityskland fortrinsvis var politisk naivt.

HANS HENRIK HJERMITSLEV

Ph.d. i videnskabshistorie

Lektor

UC SYD Aabenraa

[hhhj@ucsyd.dk](mailto:hjhj@ucsyd.dk)

INTRODUKTION

Formålet med denne artikel er at undersøge danske håndboldledere og -spilleres forhold til Nazityskland i perioden fra Adolf Hitlers magtovertagelse i 1933 til Anden Verdenskrigs afslutning i 1945. Artiklen udfordrer Hans Bondes påstand om, at Dansk Håndbold Forbund (DHF) under besættelsen var aktivistisk i lighed med Dansk Idræts-Forbund (DIF) og særligt Dansk Boldspil-Union (DBU) og ikke lod de andre forbund tilbage i samarbejdet med tyskerne. Denne påstand vil i det følgende blive afprøvet gennem undersøgelser af blandt andet DIF's arkiv og skrevne medier.

Det er i denne forbindelse væsentligt at skelne mellem forskellige faser i samarbejdet med det nazistiske Tyskland. Den første fase drejer sig om tiden fra Hitlers magtovertagelse 30. januar 1933 til krigsudbruddet 1. september 1939, hvor idrætssamarbejdet blev tættere og mere intenst år for år på trods af nazificeringen af tysk idræt. Den anden fase udspillede sig fra krigsudbruddet til besættelsen 9. april 1940. I denne periode opretholdtes idrætssamarbejdet og flugtede dermed med Danmarks generelle neutralitetspolitik, men det var samtidig en provokation over for de allierede lande, Storbritannien og Frankrig, som Danmark nu ikke længere kunne samarbejde med. Et samarbejde var således et protysk signal. Den tredje fase var fra besættelsen og DIF's efterfølgende forbud mod internationalt idrætssamkvem 15. april 1940 til DIF's genoptagelse af internationalt idrætssamkvem 5. august 1940, hvor de fleste vurderede, at Tyskland ville vinde krigen. Den fjerde fase var fra genoptagelsen af idrætssamkvemet til opgøret med besættelsesmagten og ophøret af samarbejdspolitikken 29. august 1943, hvorefter alt internationalt idrætssamkvem stort set ophørte.

Den samlede vurdering af dansk håndbolds forhold til Nazityskland er, at den

ikke, som hævdede af Bonde, fortrinsvis var aktivistisk under krigen som i tilfældet med fodbolden, men at den snarere var opportunistisk og pragmatisk. Aktivistisk betyder i denne forbindelse, at man samarbejdede mere end nødvendigt, mens pragmatisk og opportunistisk betyder, at man samarbejdede det, der var nødvendigt for at gavne egen situation. At invitere tyske hold til stævner vil i denne optik være et aktivistisk træk, mens deltagelse i idrætssamkvem med tyske hold på tysk anmodning for til gengæld at få mulighed for at spille mod svenske hold vil være et pragmatisk og opportunistisk træk.

Denne artikel nuancerer således Hans Bondes vurdering af dansk idræts forhold til Nazityskland, der også er blevet kritiseret for at være præget af en bagklogskab og moralisering, der ikke yder de historiske aktører retfærdighed (Jørgensen 2009). Så langt går denne artikel ikke. Den viser blot, at dansk håndbold i al fald ikke ydes fuld retfærdighed, når det hævdes, at den var aktivistisk

ANSLAG OG BAGGRUND

I sit banebrydende værk Fodbold med fjenden – Dansk idræt under hagekorset fra 2006 hævder Hans Bonde, at DHF i lighed med flere andre specialforbund under DIF samarbejdede ivrigt og ukritisk med Nazityskland både før og under besættelsen, og at idrætsforbundene efter krigen – som politikerne generelt – forsøgte at dække over samarbejdet ved at hævde, at man gjorde alt, man kunne, for at undgå det, og at det kun fandt sted under massivt tysk pres. Bonde kalder DHF ”aktivistisk” og vurderer, at ”håndboldforbundet ikke lod andre forbund tilbage” i samarbejdet med Tyskland (Bonde 2006, s. 198). Som dokumentation henviser Bonde til DIF’s arkiv, hvor der findes indberetninger fra de enkelte specialforbund – inkl. DHF – om deres samkvem med besættelsesmagten. Bonde hævder også, at Danmark spillede håndboldlandskamp mod Tyskland i maj 1945, hvor den tyske presseattaché Kurt Volkmann arrangerede fællesspisning. Volkmann stod angiveligt også for militærmusik ved flere håndboldarrangementer (Bonde 2006, s. 197-199). I Oprøret i parken er tidspunktet for kampen ændret til maj 1941 (Bonde 2008, s. s. 154). Andre steder hævder Bonde også, at den sidste landskamp mod Tyskland under besættelsen var en håndboldlandskamp, der skulle have fundet sted 20. november 1942 (Bonde 2006, s. 422; Bonde 2014, s. 209).

Hvis man undersøger DIF’s arkiv, kan meget af dette dog ikke bekræftes. I DHF’s indberetning til DIF af 7. juli 1945, underskrevet af formand Villy Franklin Sørensen og sekretær Carl F. Sørensen, fremgår det, at Danmark kun spillede to landskampe mod Tyskland under besættelsen: 17. november 1940 i København og 2. november 1941 i Hamborg. Begge kampe var i 11-mands markhåndbold, som tyskerne foretrak. Til gengæld hævder DHF, at det var lykkedes forbundet at undgå kampe i 7-mands salshåndbold trods flere henvendelser fra Volkmann, og at de to

kampe, der blev spillet, gav mulighed for at få tilladelse til at spille mod Sverige og derfor var et nødvendigt onde. Ifølge DHF blev Volkmanns tilbud om at stille et tysk militærorkester til rådighed afvist, da man på listig vis hævdede, at man allerede havde engageret et dansk orkester, der så blev hyret dagen efter. Desuden indberetter DHF, at andre tyske tilnærmelser om idrætssamkvem, såsom kampe mod tyske militærhold og anvendelse af en tysk håndboldinstruktør, blev afvist. Den apologetiske tone er tydelig. Der skal vaskes hænder her umiddelbart efter besættelsen, og DHF undlader da også at nævne, at et jysk-fynsk hold angiveligt spillede bykampe i Hamborg 20. august 1940 (Nielsen et al. 1997, s. 60), og at tyske soldater spillede i nordvestjyske klubber i 1943 (Bonde 2008, s. 238). Måske fordi DIF i sin henvendelse kun efterspurgte ”ved hvilke Lejligheder Forbundet/Unionen eller dets Foreninger har deltaget i offentlige Stævner o.lign. herhjemme eller i Udlandet med tyske Idrætsorganisationer o.lign.” (DIF’s arkiv, Diverse materiale vedr. DIF’s forhold til besættelsesmagten, pk. 196, Rigsarkivet).

Denne indskrænkning til offentlige stævner o.lign. var formodentligt valgt for ikke at bringe det omfattende idrætssamkvem med tyskerne på lokalt niveau frem i lyset. Som Bonde har vist, gik man under udrensningen i stedet efter idrætsfolk med nazistiske sympatier og lagde dermed slør over idrætssamkvemmet (Bonde 2006, s. 379-403). Denne formulering betød også, at DHF ikke behøvede at nævne, at Kvindelig Idrætsforening fra København spillede mod et norsk kollaboratørhold fra Grefsen 2. december 1940 i København, at Danmark spillede en landskamp i markhåndbold i København mod Tysklands allierede fra Ungarn 20. maj 1942, og at den danske rigstræner Aksel Pedersen i 1941 og 1942 dømte landskampe mellem Sverige og Tyskland i Sverige. Dette var typisk for idrætssamkvemmet under besættelsen, hvor Sverige, Tyskland og Danmark havde et intenst samarbejde (Bonde 2006, s. 198).

Trods det apologetiske tilsnit er der imidlertid et stykke fra Bondes påstand om en aktivistisk samarbejdslinje hos DHF, til hvad der kan dokumenteres i DIF’s arkiv. Linjen virker snarere pragmatisk og opportunistisk: Der samarbejdedes det, der var nødvendigt for at undgå problemer, og man benyttede samarbejdet med Tyskland til at opretholde det ønskede samarbejde med Sverige. Dette var også den udlægning af samarbejdet, der blev mangfoldiggjort i DHF’s jubilæumsskrift (DHF 1985, s. 16-17). Da DHF’s eget arkiv for perioden er blevet destrueret i forbindelse med en oprydning hos DHF, kan vi desværre ikke komme dybere ned i de interne diskussioner i forbundet. Det står dog fast, at Danmark hverken spillede landskampe mod Tyskland 20. maj 1942 – det var mod Ungarn – eller i maj 1945. Efter krigsudbruddet blev der kun spillet landskampe mod Tyskland 8. oktober 1939 i Leipzig, 17. november 1940 i København og 2. november 1941 i Hamborg. Alle kampe blev tabt (Jørgensen 2007, s. 208).

I perioden fra den første landskamp i 1934 frem til krigsudbruddet i 1939 spil-

lede Danmark ti landskampe i markhåndbold. Heraf var de tre mod Ungarn, Tjekkoslovakiet (sudetertysk) og Holland ved VM i 1938, mens de spillede tre gange mod Tyskland og fire gange mod Sverige. I salshåndbold spillede Danmark ud over tre kampe mod Tyskland, Østrig og Sverige ved VM i 1938, kun to kampe mod Sverige. Det er således tydeligt, at det internationale idrætssamkvem inden for håndbold, og i modsætning til fodbold, nærmest udelukkende gik over Sverige og Tyskland. Det var den situation, som DHF stod i ved krigsudbruddet i 1939 og ved besættelsen i 1940. De to landskampe mod Tyskland i markhåndbold i 1940 og 1941 og mod Ungarn i 1942 gav mulighed for at udbygge samarbejdet med Sverige. Danmark spillede således hele ni landskampe, heraf fire i markhåndbold, mod Sverige under besættelsen fra 1940 til 1943. Disse kampe mod Sverige var store begivenheder, der blev spillet for fulde huse og fungerede som nationale manifestationer og solidaritetserklæringer mellem de skandinaviske broderlande. Samtidig kunne håndboldledere fra de to lande begynde at planlægge den internationale håndbolds fremtid efter krigen (Jørgensen 2007, s. 208-211).

Tabel 1: Danmarks håndboldlandskampe 1934-1945

Modstander	Kampe (sejre)	Salshåndbold	Markhåndbold
Sverige	16 (8)	8 (2)	8 (6)
Tyskland	7 (0)	1 (0)	6 (0)
Ungarn	2 (0)	0	2 (0)
Østrig	1 (0)	1 (0)	0
Tjekkoslovakiet	1 (0)	0	1 (0)
Holland	1 (1)	0	1 (1)
I alt	28 (9)	10 (2)	18 (7)

Alle kampe i tabellen er herrelandskampe for seniorer. Først i 1947 spilledes den første damelandskamp og ungdomslandskamp (Jørgensen 2007).

HÅNDBOLDSAMARBEJDE INDEN KRIGEN

Allerede fra begyndelsen af det internationale håndboldsamarbejde, der blev formaliseret med oprettelsen af International Amateur Handball Federation (IAHF) i forbindelse med OL i Amsterdam i 1928, var Tyskland i centrum. De havde spillet den første håndboldlandskamp i 1925 mod Østrig og taget initiativ til en håndboldkommission under det internationale atletikforbund i 1926. Danmark var i 1928 blandt de 20 stiftende medlemmer af IAHF, der var Tysklands første mulighed for at tage internationalt lederskab på sig efter afslutningen på Første Verdenskrig. Inden for IAHF var der ikke enighed om, hvad håndbold i det hele taget var. Der

var i begyndelsen flere forskellige boldspil med hænderne fra forskellige dele af verden i spil, men det endte i 1930'erne med, at der udkrystalliseredes to former for håndbold. 11-mands markhåndbold, der hovedsageligt blev spillet i Mellemeuropa, og 7-mands salshåndbold, der fortrinsvis var udbredt i Danmark og Sverige. Tyskerne sad fra begyndelsen tungt på magten i forbundet. Ledelsen af IAHF blev varetaget af de to tyskere F.G. Lang og Fritz Haßler, der fungerede som henholdsvis præsident og generalsekretær. De var på god fod med de andre landes repræsentanter og havde forståelse for, at der skulle være plads til både salshåndbold og markhåndbold. Sverige og Danmark koncentrerede sig således om at arbejde med indendørsreglerne, hvor uenigheden stod om dribblingen, som danskerne var modstandere af, mens tyskerne tog sig af markhåndbold, der tillod løb med bold. I det politiske spil om reglerne for salshåndbolden lykkedes det for svenskerne at sætte det største aftryk, da de fik gennemtrumfet regler, der tilgodeså spil i de store sale, der var udbredte i Sverige og Tyskland. Bortset fra denne sejr for Sverige, var det på det overordnede plan tyskerne, der havde taktstokken i IAHF (Nielsen et. al 1997, s. 39-60).

Efter Adolf Hitlers magtovertagelse i 1933 blev de to konkurrerende tyske håndboldforbund, der hidtil havde været organiseret under henholdsvis det sportive atletikforbund og det folkelige gymnastikforbund, som alle andre idrætsforbund i Tyskland organiseret efter fører- og enhedsprincippet. Det betød, at nazister i 1934 blev indsat som ledere i en samlet statslig organisation ved navn Factamt Handball. Øverst i det nye tyske håndboldforbund stod SA Brigadeführer Richard Herrmann. Han afløste tillige i 1938 den senere Reichsportführer Karl Ritter von Halt, der var blevet valgt tilbage i 1934, som præsident for IAHF. Det internationale håndboldforbund blev hermed ligesom det tyske nazificeret (Nielsen et al. 1997, s. 39-65).

Denne tyske og nazistiske dominans i det internationale håndboldsamarbejde var udgangspunktet, da DHF blev oprettet 2. juni 1935 og dagen efter optaget som et selvstændigt specialforbund med 89 foreninger under DIF. Siden 1930 havde håndbolden ellers sorteret under Dansk Atletik Forbund, da den første forening, der fra 1921 havde arrangeret klubkampe, Old Boys i København, var organiseret i dette forbund. Men nu stod håndbolden på egne ben. Én af de første udfordringer for det nye forbund var at hævde dansk håndbolds status internationalt. Danmark havde allerede spillet sine første landskampe 26. august 1934 mod Tyskland i markhåndbold og 8. marts 1935 mod Sverige i salshåndbold. De var begge blevet tabt med henholdsvis 5-16 og 12-18 trods hjemmebane i København. Bedre gik det ikke 30. juni 1935 i Kiel, hvor Danmark tabte 11-2 til Tyskland i markhåndbold (Nielsen et al. 1997, s. 57-60, Jørgensen 2007, s. 208). Et udvalgt dansk hold havde desuden deltaget i en indendørskamp efter internationale regler mod et politihold fra Berlin foran 6.000-7.000 tilskuere i Sportpalast i marts 1935. Danskerne tabte

9-8 efter omkamp, men oplevede at hele den ”sydende Heksegryde” heppede på dem i den dramatiske kamp. Den første formand for DHF, Johan E. Kiærulff fra Handelsstandens Gymnastikforening (HG), berettede i Idrætsbladet om turen til Berlin. Han er tydeligt imponeret over forholdene:

”Søndag Middag samledes vi med alle de andre deltagende Hold, samt tysk Haandbolds førende Mænd til Middag [...] Efter en flot Indmarch med de der-til hørende Taler og Nationalsange tager Kampene deres Begyndelse.”

Idrætsbladet, 21. marts 1935, s. 14

Nu stod en stor beslutning for døren. Skulle man tilmelde et hold til OL i Berlin, hvor der var markhåndbold på programmet? DIF ønskede at deltage, og den positive holdning til OL i Berlin – trods den danske offentligheds kendskab til nazisternes forfølgelse af socialister og jøder – blev delt af den borgerlige presse og Idrætsbladet, mens kun medlemmerne af den jødiske idrætsforening Hakoah og Dansk Arbejder Idrætsforbund (DAI) boykottede legene (Bonde 2006, s. 41-60; Hansen 2008, s. 73-102). Efter flere forretningsudvalgsmøder og et repræsentantskabsmøde endte det med, at DHF valgte ikke at sende et hold afsted. Formanden Johan E. Kiærulff, der havde gjort meget for at stå på god fod med tyskerne, ønskede ellers at deltage, da det var overkommeligt at tage til Berlin, og vejen til håndboldens udbredelse og international indflydelse gik over markhåndbold. Formanden blev imidlertid nedstemt af flertallet med næstformanden Palle Christensen fra Efterslægtens Boldklub i spidsen. Begrundelserne herfor var flere. Da forhandlingsprotokollerne fra DHF ikke er tilgængelige, må vi forlade os på Ole Worms og Erik Larsens redegørelser, der henviser til arkivalierne fra DHF, og til DHF’s skrivelser til DIF for at finde begrundelserne. Ifølge Worm blev det begrundet ”faglig-politisk” (Nielsen et al. 1997, s. 58). DHF frygtede store nederlag, og at disse ville svække danskheden i Sønderjylland, der allerede var under pres, da danske håndboldkampe i Kiel og Flensborg, ifølge en skrivelse til DIF fra den danske generalkonsul i Flensborg, var blevet udnyttet til nazistisk propaganda. DHF, og især arbejderidrætsforeningerne, ønskede ifølge Larsen ikke at bidrage til Hitlers sportsfest og ville ikke deltage, når Sverige ikke gjorde det. Imidlertid begrundede DHF det danske afbud med dårlig økonomi over for det tyske håndboldforbund, der så tilbød 700 mark i rejsetilskud. Det kunne dog ikke lokke DHF, der dermed ved denne lejlighed fremførte et mere kritisk standpunkt over for Nazityskland end paraplyorganisationen DIF. Tyskland vandt som ventet OL i suveræn stil foran Østrig (Nielsen et al. 1997, s. 58, 112).

Uden for banen kom man også på kant med Tyskland. DIF havde nemlig i et brev 3. januar 1936 påtalt over for den tyske organisationskomité, at de i deres ”Informationen für die Olympischen Spiele von 13/12 1935, Nr. 36” havde hævdet, at

håndboldspillet var blevet opfundet i Tyskland kort efter Første Verdenskrig. DIF irrettesatte tyskerne og redegjorde detaljeret for, at håndbold var en dansk opfindelse af løjtnant Holger Nielsen, der i 1898 introducerede udendørsspillet for sine elever på Ordrup Latin- og Realskole og i 1906 nedskrev de første regler. Allerede 9. januar kvitterede den tyske organisationskomité for skrivelsen og anerkendte Holger Nielsens status. Nielsen blev i anledning af sin 70-års fødselsdag 18. december 1936 udnævnt til æresmedlem af DHF, og i den forbindelse anerkendte også Deutscher Handball-Verband "Oberstløjtnanten som Haandboldspillets Fader" (DIF's arkiv, Korrespondance med specialforbund 1922-1950, pk. 99, Rigsarkivet). Når Danmark ikke kunne være bedst, kunne man i det mindste være først.

Med faderskabssagen løst ventede den næste konfrontation med Nazityskland i forbindelse med VM i 1938. Inden da blev der dog spillet en landskamp i markhåndbold mod de ubesejrede tyskere 4. juni 1937 på Frederiksberg Stadion. Som optakt til kampen slog Nationaltidende tonen an med overskriften "I Aften taber Danmark en Landskamp" og vurderede, at da Tyskland ikke stillede med OL-mestrene, kunne man håbe på et nederlag på mellem 10 og 20 tyske mål mod 5-6 danske (Nationaltidende, 4. juni 1937, s. 4).

Det gik dog over al forventning. Kampen gav fornyet mod, da Danmark kun tabte med 3-6 efter 2-2 ved pausen. Social-Demokraten, der inden kampen kunne berette, at det tyske hold havde en "formidabel Styrke" og var udvalgt blandt en halv million spillere på 40.000-45.000 hold, konstaterede efter kampen, at "De tyske Haandboldspillere maatte kæmpe for Sejren. Der blev ikke tale om en Nedsabling af Danskerne, som udlignede to Gange." Der kom dog også lidt malurt i bægeret, da avisen påpegede, at det næppe var en rigtig landskamp, de 3.000 tilskuere havde overværet, da det danske hold kun bestod af københavnske spillere og det tyske kun af nordtyske (Social-Demokraten, 4. juni 1937, s. 4; 5. juni 1937, s. 4). Mens Tyskland givetvis kunne have vundet større, hvis de havde hidkaldt deres bedste spillere, så var det næppe tilfældet med Danmark, da 11-mands markhåndbold stort set kun blev spillet i hovedstaden af omkring 200 spillere, mens 7-mandsspillet dominerede både udendørs og indendørs i provinsen. Under alle omstændigheder ville det dog næppe være så pinligt at deltage ved VM som frygtet. Den tyske rigstræner anerkendte da også den danske indsats: "Danskerne er gaaet meget stærkt frem siden jeg saa dem sidst". Men han kom også med en advarsel: "næste Gang kommer vi med vort allerstærkeste Hold og saa bliver det en Landskamp, der er værd at se paa" (Idrætsbladet, 10. juni 1937, s. 22).

IAHF havde besluttet, at der både skulle afholdes VM i salshåndbold og i markhåndbold i 1938. Tyskland havde fået tildelt VM i salshåndbold, mens Østrig, der var det eneste land, der var i nærheden af at true den tyske dominans, skulle være værter for VM i markhåndbold. I året op til VM var der et ivrigt idrætssamkvem mellem Danmark og Tyskland. Danske trænere deltog i et kursus i Tyskland arran-

geret af IAHF, tyske instruktører besøgte Danmark, og der blev arrangeret klubkampe mellem danske og tyske hold. Der kan således på dette tidspunkt ikke dokumenteres noget forbehold over for at samarbejde med den nazificerede tyske og internationale håndbold (Idrætsbladet 1937-1938).

VM i salshåndbold fandt sted i den første weekend af februar 1938. De danske forhåbninger var store. Det var Danmark og Sverige, der havde presset på for at få et VM indendørs, og de danske klubhold havde klaret sig godt i kampe mod tyske hold, for hvem salshåndbold havde anden prioritet efter markhåndbold, der var Det Tredje Riges nationalsport. En måned inden VM havde IF Ajax slået det tyske storhold Bewag 11-3 i finalen ved en international turnering med seks danske, et svensk og et tysk hold i Idrætshuset i København. Det var første gang, der blev spillet efter internationale regler med dribling i Danmark. "Men det gik over Forventning godt, for Ajax var nemlig i det allerbedste Spillehumør og holdt de stakkels Tyskere helt nede fra først til sidst [...] De var en helt Klasse over deres berømte Modstandere, og præsterede det fineste vi endnu har set herhjemme", rapporterede Idrætsbladet begejstret, "Ajax' fænomenale Spil var Stævnets store Oplevelse. Tyskerne skuffede" (Idrætsbladet, 20. januar 1938, s. 22). Året inden havde Ajax tabt finalen i den første udgave af Københavns Håndboldforbunds (KHF) internationale stævne, da berlinerholdet Deutsche Beamten Versicherung (DBV) havde besejret det københavnske hold 10-7 i finalen (Idrætsbladet, 14. januar 1937, s. 15; 28. januar 1937, s. 22).

Ved VM i Berlin i 1938 stillede Danmark med det vindende Ajax-hold suppleret med to spillere fra HG og én fra KFUM's Boldklub København. Vurderingen lød i Idrætsbladet: "Det er uden Tvivl vort p.t. stærkeste Hold, som paa smuk Maade vil kunne repræsentere dansk Haandbold" (Idrætsbladet, 3. februar 1938, s. 23). Sådan gik det dog ikke. Allerede fra begyndelsen gik det skævt. Inden den første kamp mod Tyskland fik holdet ikke som lovet mulighed for at træne på banen i den store Deutschlandhalle, der målte 50 x 25 meter mod de danske træningsbaner på maksimalt 29 x 16 meter og opvisningsbanen i Idrætshuset på 34 x 17 meter. Spillerne var derfor ikke forberedte på de nye udfordringer og muligheder, som en større bane gav. Med 12.000 larmende og heilende tilskuere i ryggen vandt værterne med 11-3 efter 4-3 ved pausen, og de danske spilleres forhåbninger om succes sank i grus. Dagen efter tabte Danmark 2-1 til Sverige og 7-2 til Østrig og endte dermed fjerde og sidst ved det første VM, som Tyskland vandt foran Østrig. Den store nazistiske propagandaforestilling endte således som planlagt. "Haandbold-Fiasko i Berlin" var Social-Demokratens dom over danskernes indsats (Social-Demokraten, 7. februar 1938, s. 5).

Mange år senere erkendte landsholdsspilleren Svend Aage Madsen, at spillerne havde været politisk naive, men forsvarede sig med, at de ikke havde fået nogen vejledning om forholdene i Tyskland fra DHF's ledere (Nielsen et al. 1997, s. 58).

Madsen stod tilbage med indtrykket af, at VM handlede om meget mere end venskabelig konkurrence:

”Jeg har i hvert fald aldrig senere kunnet befri mig fra den tanke, at hele dette VM-arrangement med ægte tysk grundighed i alle enkeltheder var tilrettelagt som én stor propaganda for tysk uovervindelighed.”

DHF 1985, s. 22

Venskabeligt var forholdet til de tyske spillere til gengæld uden for banen. Ved den afsluttende banket morede de danske spillere sig således over en Hitler-parodi udført af to af de tyske spillere – ”et par rigtige guttermænd” – der efterfølgende blev beordret i seng af Reichsportsführer Hans von Tschammer und Osten (DHF 1985, s. 22). Mens DHF således deltog i VM af opportunistiske grunde, så var spillerne snarere naive i mødet med den nazistiske håndbold.

Det danske og tyske hold ved VM i salshåndbold i Deutschlandhalle, Berlin, 5. februar 1938 (Dansk Håndbold Forbund).

Efter Tysklands annektering af Østrig 12. marts 1938 blev VM i markhåndbold flyttet til Det Olympiske Stadion i Berlin, hvor Tyskland havde vundet OL-guld foran 100.000 tilskuere to år tidligere. Danmark havde oprindeligt ikke tilmeldt sig VM, men da VM flyttede tættere på, og DHF fik et rejsetilskud på 700 mark fra arrangørerne, valgte man at stille med et hold (Nielsen et. al. 1997, s. 114). Inden tilsagnet om deltagelse skrev landsretssagfører Villy Franklin Sørensen fra Efterslægten, der nu var blevet formand for DHF, 23. marts til DIF's formand, generalmajor Hol-

ten F. Castenschiold for at bede om forbundets accept af deltagelsen. Det er i brevet tydeligt, at der var politiske betænkeligheder ved deltagelsen på grund af den spændte internationale situation og tyskernes udnyttelse af idrætten til nazistisk propaganda:

”Det eneste Hensyn, som taler imod vor Deltagelse, er Udsigten til at faa ret stort Nederlag af Tyskerne og eventuelt Østrigerne, hvis disse efter Forholdenes udvikling starter som selvstændigt Forbund under I.A.H.F. Med Hensyn til Maalcifrene kan man vanskeligt drage nogen Sammenligning med andre Sportsgrene f.Eks. Fodbold og Hockey, hvilket ogsaa Tallene ved de Olympiske Lege taler for, men man er ikke blind for det uheldige, nationalt set, at faa paaført for store og for mange Nederlag i Tyskland. Jeg udbeder mig herefter gerne Hr. Formandens Udtalelser. Vi er i den uheldige Situation, at vi ikke internationalt kan lukke os ude, og at alt internationalt Samkvem desværre gaar over Tyskland.”

DIF's arkiv, Korrespondance med specialforbund 1922-1950, pk. 99, Rigsarkivet

Franklin Sørensen udfolder her en linje over for Tyskland, som kan beskrives som pragmatisk og opportunistisk: Man samarbejder med det nazistiske Tyskland, da det kan give nogle fordele og er nødvendigt for at udvikle håndbolden i Danmark og for at deltage i det internationale samarbejde, men man er ikke blind over for det problematiske ”nationalt set” i at få for store prygl af tyskerne og dermed puste til nazisternes følelse af uovervindelighed. Der er intet, der tyder på, at medlemmer af DHF's bestyrelse havde sympati for nazismen, men man valgte at samarbejde og tilpasse sig. DHF's linje blev 29. marts anerkendt af DIF's forretningsudvalg, der accepterede, at DHF deltog ved VM i markhåndbold i juli 1938 (DIF's arkiv, Korrespondance med specialforbund 1922-1950, pk. 99, Rigsarkivet).

Hele ti lande var tilmeldt, mod kun fire til indendørs-VM, og Østrig stillede endda ikke op som selvstændigt land, da det var blevet en del af det nye Stortyskland. Til gengæld stillede et sudetertysk hold op i Tjekkoslovakiets navn. Lodtrækningen havde desværre betydet, at Danmark skulle møde de stærke ungarere i kvartfinalen og tyskerne i semifinalen, hvis man kom så langt. Det begyndte godt i kampen mod Ungarn, der blev spillet foran 5.000 tilskuere i Dessau. Danmark kom hurtigt foran 4-0, men så slap ungarerne foden fra bremsen og reducerede til 4-2 inden pausen, inden de kørte sejren hjem med 6-10 i anden halvleg. Med nederlaget kom Danmark i trøstrunden i Berlin, hvor det blev til et nederlag til sudetertyskerne på 5-6, inden Holland blev besejret 9-3. Tyskland vandt semifinalen over Ungarn med 14-3, hvorefter de i finalen vandt en knusende sejr på 23-0 over Schweiz foran 30.000 tilskuere og med Aksel Pedersen som dommer. Trods en lidet flatterende 8. plads ved VM, der hovedsageligt skyldtes en uheldig lodtrækning, så hørte Dan-

mark til blandt de bedre markhåndboldhold i verden. Idrætsbladets vurdering lød: "Danmark blev kun Nummer 8, men imponerede. Tyskernes pragtfulde Spil var den store Oplevelse" (Idrætsbladet, 21. juli 1938, s. 10). Deltagelsen ved VM betød et fortsat samarbejde med Tyskland. I forbindelse med VM deltog Aksel Pedersen og to andre danskere på et dommerkursus, og tyske trænere afholdt flere kurser i Danmark. Desuden fortsatte danske og tyske klubhold med at mødes til stævner med mange tilskuere (Nielsen et al. 1997, s. 114-115; Jørgensen 2007, s. 208; Idrætsbladet, 21. juli 1938, s. 9-10; Idrætsbladet 1938-1939).

Den tyske rigstræner Werner Busse trænede de danske markhåndboldspillere i to uger i august 1939. I Idrætsbladet blev han beskrevet som "en middelhøj, blond Idrætsmand med solbrunede, muskuløse Lemmer og et fast energisk Blik i de graa Øjne" og "en sympatisk Germaner" (Idrætsbladet, 25. august 1939, s. 22), og han sammenlignedes med den engelske fodboldtræner Edward Magner, som var dansk landstræner i 1939 som forberedelse til OL i Helsingfors i 1940 (Idrætsbladet, 22. august 1939, s.17). Det dansk-tyske håndboldsamarbejde inden Anden Verdenskrig blev stadig tættere fra 1935 til 1939 og indbefattede landskampe, bykampe, klubkampe og udveksling af dommere og trænere foruden møder i det internationale håndboldforbund IAHF.

FRA KRIGSUDBRUDDET TIL BESÆTTELSEN

Fra krigsudbruddet til besættelsen fortsatte samarbejdet med tyskerne inden for håndbold. Dette var i tråd med DIF's linje, der blev lagt fast på et bestyrelsesmøde 23. oktober 1939, hvor formanden Holten Castenschiold betonedede, at Danmark som neutralt land skulle fortsætte samarbejdet med Tyskland og ikke aflyse kommende landskampe. Hermed adskilte Danmark sig fra andre neutrale lande, såsom Sverige, der afbrød idrætssamkvemmet med Tyskland efter krigsudbruddet 1. september, men det flugtede med SR-regeringens neutralitetspolitik, der søgte at balancere mellem de krigsførende lande, Storbritannien og Tyskland, og søgte at undgå at provokere den store og glubske nabo i syd, der med et snuptag kunne besætte Danmark (Christensen et al. 2015). Som nævnt spillede Danmark derfor en aftalt markhåndboldlandskamp mod Tyskland 8. oktober 1939 i Leipzig, selv om en kamp mod Tyskland i Düsseldorf og en kamp mod Schweiz i Zürich ellers var blevet aflyst på grund af krigen. Inden kampen mod tyskerne havde Danmark 24. september vundet en markhåndboldkamp mod Sverige med hele 13-2 på Trekanten i København foran 2.500 tilskuere, der var rekord for markhåndbold. Begge landshold havde i øvrigt haft tyske instruktører som forberedelse; Danmark havde Werner Busse og Sverige Helmuth Stühmer. Busses kampsorienterede træning blev da også tilkendt en stor del af æren for den overbevisende danske sejr. Kampen i Leipzig var et stort nazistisk propagandanummer af stor prestigemæssig betydning og op mod 15.000 heilende tilskuere på lægterne. Det var den første internationale sportskamp på tysk jord siden krigsudbruddet, og tyskerne stillede trods krigen i stærkeste opstilling. Ifølge Ole Worm, der henviser til DHF's arkiv, havde DHF haft forbehold over for at spille kampen. Forbundet havde meddelt det tyske håndboldforbund, at Danmark ikke ønskede at være det første land, der spillede mod Tyskland efter krigsudbruddet, men det huede ikke tyskerne, der påpegede vigtigheden af, at sportsfolk stod sammen i urolige tider, og understregede, at krigen ikke påvirkede civilbefolkningen. Det fik DHF til at vakle. En forespørgsel til DIF og Udenrigsministeriet, der skrev, at "Kampen skulle gennemføres", fik DHF til at følge den officielle samarbejdslinje og stille op til kampen (Bonde 2006, s. 79-85; Nielsen et al. 1997, s. 59-60; Idrætsbladet 1939).

Kampen blev udførligt refereret af DHF's sekretær Børge Hansen i Idrætsbladet, der ikke udtrykte forbehold over for den tydelige nazistiske iscenesættelse, men i stedet glædede sig over, at Danmark førte 3-4 og kun tabte med 11-7 til "verdens suveræne håndboldnation" (Bonde 2006, s. 81). Ifølge Børge Hansen var de tyske ledere imponeret over danskernes "uhyre Fremgang" siden VM, og de tyske spillere var særligt imponeret over samspelet mellem de to forwards Georg Dahlfeldt fra HG og Svend Aage Madsen fra Ajax, der "tog de tyske Tilskuere med Storm" (Idrætsbladet, 10. oktober 1939, s. 17). Man mærker en tydelig stolthed hos DHF over at blive anerkendt af de tyske værter, mens der i reportagen ikke anedes noget

forbehold over for den nazistiske politisering af sportsbegivenheden. Heller ikke i dagbladene var der kritik af den danske deltagelse. I stedet hyldedes holdet for dets indsats og særligt Svend Aage Madsen for sine seks mål (Aftenbladet, 9. oktober 1939, s. 4; Lolland-Falsters Stifts-Tidende, 9. oktober 1939, s. 5; Social-Demokraten, 9. oktober 1939, s. 4). I Aftenbladet var man særligt glade for den tyske anerkendelse:

”De tyske Blade er i Dag overstrømmende i deres Ros til Danskerne – at Tyskerne er Nr. 1 i europæisk Haandbold, skriver de, er der ingen Tvivl om, men lige saa afgjort er Danmark den Nation, der haardest truer os.”

Aftenbladet, 9. oktober 1939, s. 4

Som Christian Tolstrup Jensen har påvist, blev kampen aktivt brugt i den tyske propaganda. I forbindelse med kampen deltog 1.000 medlemmer af det nazistiske idrætsforbund Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen i en sportsappel. Der var desuden koncert med flere nazistiske sange og taler af rigssportsfører Tschammer von Osten og ifølge det nazistiske idrætsblad NS-Sport også af formanden for DHF, Villy Franklin Sørensen. Det nazistiske styre og den nazistiske presse i Tyskland brugte således kampen til at vise, at der trods krigen var et fredeligt forhold til Danmark præget af normalitet og gensidig accept. Håndboldlandskampen mod det neutrale Danmark var dermed et tegn på accept af Tyskland i udlandet. Med Tolstrup Jensens ord blev dansk idræt herved ”med krigen et politisk instrument i det tyske styres bestræbelser på at understrege sin fredssommelighed” (Jensen 2015a, s. 55). Her spillede Danmark en særlig rolle, da det var det eneste neutrale land, der opretholdt sit idrætssamkvem med Tyskland efter krigsudbruddet. Som ved VM i 1938 blev dansk håndbold således i efteråret 1939 brugt politisk i den tyske propaganda. DHF’s angivelige forbehold over for kampen fremgår ikke af pressedækningen, der generelt var positivt indstillet over for tysk idræt og dermed indirekte over for det nazistiske styre. Mantraet om at holde idræt og politik adskilt gjorde således de danske håndboldspillere til nazismens mere eller mindre velvillige medspillere. Ud over landskampen spillede et udvalgt hold fra Odense og Aarhus også en kamp i Hamborg i efteråret 1939 (DIF’s årsberetning 1939, s. 85).

Landskampen i Leipzig afsluttede den internationale del af sommersæsonens markhåndbold. I vintersæsonen 1939-1940 udbyggede Danmark idrætssamkvemet med Sverige gennem klub- og bykampe på begge sider af Øresund. Det omfattende samkvem med svenskerne forhindrede dog ikke, at KHF opretholdt samarbejdet med tyskerne. Det lykkedes således efter lang tids korrespondance at få Berlins stærkeste klubber Berliner Sport Verein 1892 (BSV 92) og Berliner Polizei Sport Verein til at acceptere indbydelsen til forbundets 4. internationale cupturnering 1. og 2. februar 1940 (Idrætsbladet 1939-1940).

Den internationale cupturnering i København var sæsonens store håndboldbegivenhed. Den foregik over to dage i henholdsvis Idrætshuset og K.B.-Hallen, der var blevet indviet i 1938, og havde deltagelse af de ti bedste københavnske hold og de to berlinske og blev spillet efter internationale regler. Det vil sige med store mål, driblinger og udskiftninger. Sports-Bladet vurderede, at det var det største håndboldarrangement i Danmark nogensinde (Sports-Bladet, 31. januar 1940, s. 6). I optakten til stævnet kunne Idrætsbladet med slet skjult stolthed meddele, at ”Berlinere har Respekt for danske Haandboldspillere”, og at de derfor ville stille med ”deres absolut stærkeste Mandskab, og de to Hold havde trænet sammen tre Gange om Ugen lige siden de modtog Invitationen fra København.” (Idrætsbladet, 25. januar 1940, s. 15). Alle de tyske spillere havde fået orlov fra militærtjeneste for at forsvare nationens ære på håndboldbanen, mens de danske hold til ærgrelse for Idrætsbladet måtte undvære spillere på grund af brandmands- og soldatertjeneste (Idrætsbladet, 29. januar 1940, s. 12; 1. februar 1940, s. 1).

Trods disse forskellige prioriteringer lød overskriften i Idrætsbladet 5. februar: ”Tyskerne kunne ikke true vore Haandboldspillere” (Idrætsbladet, 5. februar 1940, s. 6). Da det kom til stykket, viste det sig nemlig, at de københavnske hold fint matchede de berlinske. En bykamp torsdag mellem det københavnske og berlinske politi endte 11-11 efter 2 x 15 minutter i Idrætshuset. Banen voldte tyskerne problemer, da dens beskedne størrelse på 34 x 17 meter blev yderligere indskrænket af vægge helt op til spillepladsen. Også BSV 92 havde problemer i Idrætshuset, men hev en smal sejr på 6-5 hjem over Teknologisk Instituts Idrætsforening efter 2 x 10 minutters spil i den indledende runde. Det betød, at begge tyske hold var kvalificerede til fredagens finalemøder i den større tennishal, K.B.-Hallen. Her var et par tusinde tilskuere mødt frem for at se de afgørende kvartfinaler, semifinaler og finalen samt en opvisningskamp mellem de førende damehold fra Københavns kvindelige Gymnastikforening (KKG) og Kvindelig Idrætsforening (KI) og en koncert med det københavnske politis orkester. Det talstærke publikum fik dog kun berlinerholdene at se én gang hver. KFUM’s Boldklub København slog nemlig sensationelt Berliner Polizei Sport Verein med 5-3, mens Københavns Håndboldklub slog BSV 92 5-4 i kvartfinalerne. Mesterholdet fra HG endte med at vinde turneringen efter en finalesejr på hele 10-4 over KFUM, der var løbet tør for kræfter (Idrætsbladet, 5. februar 1940, s. 6, 17).

Efter den skuffende præstation af tyskerne talte Idrætsbladets medarbejder Nordahl med BSV 92’s leder Werner Michel, der havde undskyldningerne klar:

”Ak de smaa Sale standser fuldstændig Fremdriften i vort Spil, siger Michel. Der er skam ikke noget i Vejen med vort Hold. Det er stærkere end det Hold, vi havde oppe til Markhaandbold i Pinsen, og vi har da ogsaa tidligere på Vinteren vundet to Turneringer i Berlin – ret overbevisende endda. Omvendt vilde

de danske Hold ikke have store Chancer paa vore større Baner, kun et Hold som HG viste noget af det rigtige Spil, løbe tre Skridt, saa Bolden i Gulvet, saa tre Skridt til og under Farten observere, hvor Medspillerne er placerede. De andre danske Spillere staar stille med Bolden og kikker sig omkring, før de endelig afleverer. Det gør Spillet dødt og kedeligt. [...] Hos dem er Spillet alt for klumpet, derfor kommer der aldrig den rigtige Flugt og Fremdrift over det.”

Idrætsbladet, 5. februar 1940, s. 17

Samkvemmet mellem KHF og tysk håndbold fortsatte med et bystævne i Berlin søndag 11. februar, der var kommet i stand, efter at KHF som det eneste udenlandske hold havde fået en ”Ærefuld Indbydelse” i begyndelsen af januar (Idrætsbladet, 12. januar 1940, s. 1). Det blev dog ikke den store succes for det udvalgte københavnske hold, der nok besejrede Stettin med 7-5, men derefter røg ud af turneringen med et nederlag på 5-3 til de senere vindere fra Wien. Holdet var med boldekvilibristen Knud Lundberg fra HG, men uden en skadet Svend Aage Madsen fra Ajax. Den attenårige reservemålmand Kjeld Svanevig fra Ajax fortalte i Idrætsbladet om turen til Berlin. Det var ikke så meget kampene på den store bane på 50 x 25 meter eller de 10.000 begejstrede tilskuere i Deutschlandhalle, der gjorde indtryk. Det havde han allerede prøvet ved bystævnet året før. Den store oplevelse var i stedet flyveturen hjem, der kom i stand, da færgerne var aflyste på grund af den strenge isvinter. Rigssportsfører Hans von Tscharmer und Osten havde personligt sørget for et fly til spillerne tirsdag aften. Mandag aften havde han desuden inviteret danskerne i Wintergarten, hvor de oplevede en række flotte artistnumre. Store oplevelser for de danske spillere, der også var glade for turen. ”Vi blev som sædvanlig storartet modtaget”, konstaterede Svanevig, der havde sin hårdeste opgave på turen på vejen hjemad:

”Jeg maatte slæbe vor Erindringsgave fra det tyske Forbund det meste af Vejen til Flyvepladsen, og den var skam tung. Det var en stor Bronzeørn paa Stensokkel og med Hagekors på Maven.”

Idrætsbladet, 15. februar 1940, s. 17

Krigen fyldte ikke noget i beretningen fra Svanevig bortset fra en lakonisk bemærkning om, hvor mørkt det var i Berlin om aftenen. Mørket skyldtes mørklægningen, der skulle skjule de tyske byer for de britiske bombefly.

Som ved landskampen i Leipzig 8. oktober 1939 blev de danske gæster som beskrevet trakteret efter alle kunstens regler ved bystævnet i Berlin. DHF's forbehold i 1939 kan ikke spores hos KHF, hvis spillere blev en del af den nazistiske propaganda. Et stævne med deltagelse fra et neutralt land som Danmark, mens krigen rasede i Østeuropa, blev brugt af det nazistiske styre til at signalere normalitet og

fredelig sameksistens over for såvel det hjemlige publikum som udlandet (Jensen 2015a, s. 54-55). KHF kan således siges at være opportunistiske i deres samkvem med Nazityskland, mens spillerne øjensynligt var politisk naive.

Det tætte forhold mellem dansk og tysk håndbold blev yderligere cementeret i marts 1940, da et københavnsk håndboldhold deltog i et stævne i Wien (Jensen 2015b, s. 82). Der anes således ikke noget forbehold over for idrætssamkvemet med det krigsførende Stortyskland. Målet for DIF og sportens folk generelt var så vidt muligt at fortsætte idrætsaktiviteterne for at holde formen, humøret og moralen oppe i urolige tider. Dette gjaldt såvel nationalt som internationalt. Som det eneste neutrale land fortsatte Danmark ufortrødent sit idrætssamkvem med Tyskland efter krigsudbruddet 1. september 1939. Opfattelsen var, at politisk stillingtagen til Tyskland var uden for idrættens område, hvor mantraet om at holde sport og politik adskilt stadig havde en hegemonisk status. Dette principielle synspunkt passede godt til regeringens pragmatiske neutralitetspolitik, hvor det først og fremmest handlede om ikke at provokere den store nabo i syd (Bonde 2006). DHF fulgte denne linje, om end tøvende, ved at arrangere landskampe mod såvel det krigsførende Tyskland som det neutrale Sverige. KHF var mere ivrige end DHF i deres anstrengelser for at dyrke idrætssamkvem med Nazityskland. Ikke alene fortsattes klub- og bystævner med tyske hold; de blev trods krigen og den strenge vinters rejsevanskeligheder faktisk intensiveret i indendørs sæsonen 1939-1940. Idrætssamkvemet med det neutrale Danmark havde høj prioritet hos det nazistiske tyske idrætsforbund, der udnyttede det til at signalere normalitet over for befolkningen og fredsommelighed over for udlandet.

HÅNDBOLDSAMKVEM UNDER BESÆTTELSEN

Den såkaldte fredsbesættelse og samarbejdspolitikken, der hurtigt kom i stand efter den tyske invasion 9. april, betød, at hverdagen for danskerne i det store hele fortsatte som hidtil (Christensen et al. 2015). Som Hans Bonde har beskrevet, blev det dog på foranledning af DIF og efter hemmelige forhandlinger med Udenrigsministeriet besluttet at suspendere idrætssamkvemet med Tyskland. I første omgang ønskede DIF kun at afbryde samarbejdet med 'Tyskland', men ændrede det til 'krigsførende lande', inden Udenrigsministeriet for at formilde tyskerne yderligere gjorde det til 'udlandet'. Forbuddet trådte i kraft 15. april 1940 og betød, at en række landskampe blev aflyst til stor ærgrelse for Tysklands rigsbefuldmægtigede i Danmark Cecil von Renthe-Fink, der dog ikke ville tvinge landskampe igennem, da det ville skade Tysklands omdømme og øge faren for demonstrationer. Det var vigtigt at opretholde forestillingerne om en fredsbesættelse og et godt forhold mellem det danske og tyske folk. Det var imidlertid også vigtigt for tyskerne at få genoptaget idrætssamkvemet, når gemytterne havde lagt sig. Det ville have

stor propagandaværdi at vise en fredelig kappestrid mellem Danmark og Tyskland. Derfor lagde Renthe-Fink pres på Udenrigsministeriet og DIF for at få ophævet forbuddet. Det lykkedes da også 5. august 1940 til stor glæde for Idrætsbladet og mange idrætsledere, der af såvel økonomiske som sportslige grunde ønskede at få de internationale kampe i gang igen (Bonde 2006, s. 98-123). HG's formand Svend Lauridsen udtalte således allerede i slutningen af april, at han på spillernes vegne ønskede, "at de snart kan genoptage deres internationale Forbindelser" (Idrætsbladet, 25. april 1940, s. 9). Der var således tilsyneladende ikke noget forbehold over for idrætssamkvem med besættelsesmagten hos én af de toneangivende københavnske klubber.

Mens de mest tyskervenlige forbund hos bokserne og atletikudøverne straks satsede på landskampe mod tyskerne, blev den gængse strategi i de andre specialforbund først at spille mod Sverige og så senere mod Tyskland. Prisen for at få gang i det vitale idrætssamkvem med Sverige var således at fraternisere med Tyskland. Ophævelsen af forbuddet betød et omfattende idrætssamkvem mellem det krigsførende Tyskland, det neutrale Sverige og det besatte Danmark. Da forbuddet blev ophævet, var Tysklands militære position meget stærk – Frankrig var blevet erobret i juni 1940 – og man var fra svensk og dansk side ved at indstille sig på, at Tyskland ville være den dominerende magt i Europa mange år frem i tiden (Bonde 2006, s. 98-120; Rasmussen 1985).

Graden af tyskervenlighed kan måles på, hvor hurtigt og omfattende de enkelte specialforbund engagerede sig i at arrangere kampe mod tyskerne. Her er det Hans Bondes påstand, at håndboldforbundet ligesom fodboldforbundet hørte til blandt de mest aktivistiske, altså de mest ivrige efter at spille mod Tyskland (Bonde 2006, s. 197-199).

Ifølge DIF's redegørelse fra 1946 var DHF blandt de 13 af 21 specialforbund, der havde samkvem med besættelsesmagten. Håndboldforbundet kæmpede i 1940'erne med badmintonforbundet og gymnastikforbundet om at være det næststørste specialforbund efter fodboldforbundet. Som nævnt gennemførtes to landskampe i markhåndbold, 17. november 1940 i København og en returkamp 2. november 1941 i Hamborg, hvoraf den første allerede var blevet aftalt i 1939. Ifølge DHF lykkedes det til gengæld at undgå landskampe i salshåndbold trods flere henvendelser fra den tyske pressemedarbejder Kurt Volkmann. Accepten af de to kampe, som blev trukket ud så længe som muligt, skete ifølge DHF modvilligt og kun for at kunne få lov til at spille mod Sverige. Derudover hævdedes det, at DHF ikke havde kendskab til, at hverken DHF's distriktsforbund eller foreninger havde arrangeret eller deltaget i kampe mod tyske hold under besættelsen (DIF's arkiv, Diverse materiale vedr. DIF's forhold til besættelsesmagten, pk. 196, Rigsarkivet).

Den første håndboldlandskamp efter ophævelsen af forbuddet fandt sted 13. oktober 1940 i Kristianstad, hvor det danske hold var ubeskedent nok til at besejre

de svenske værter 8-4 i markhåndbold. Det generede dog øjensynligt ikke de godt 3.000 tilskuere, da ”det smukke danske Spil blev hilst med stort Bifald” (Idrætsbladet, 14. oktober 1940, s. 12). Bifaldet skyldtes ud over det smukke spil formodentlig en glæde over at se det besatte broderfolk på svensk grund.

Tilbage i Danmark skulle landsholdsspillerne forberede sig til en kamp mod besættelsesmagten i markhåndbold. Ifølge DHF var det som nævnt lykkedes med forskellige snedige undskyldninger at forhale kampen og forhindre et tysk militærorkester i at spille og kronprinsen og kongen i at blive inviteret til kampen, der havde stor propagandaværdi for tyskerne, som ønskede at signalere fred og fordragelighed mellem Danmark og Tyskland (DIF’s arkiv, Diverse materiale vedr. DIF’s forhold til besættelsesmagten, pk. 196, Rigsarkivet). Selv om DHF angiveligt lykkedes med at begrænse kampens propagandaværdi, så tog forbundet ikke let på den sportslige side af sagen. Rigsstræner Aksel Pedersen stod således for tre gange fællestræning i Sundby Idrætspark op til kampen. Også økonomisk satsede forbundet på kampen ved at opsætte nye tribuner ved banen på Trekanten, så den kunne rumme 5.000 tilskuere. I stedet for det tyske militærorkester spillede Rasmus Jensens orkester inden kampstart søndag 17. november kl. 13.00, og entreen kostede 1 kr. Idrætsbladet havde også interesse i at skabe opmærksomhed om kampen for at øge salget og tog da også munden helt fuld ved at kalde kampen for ”en europæisk Finale inden for Markhaandbolden” (Idrætsbladet, 31. oktober 1940, s. 10). Optimismen blandt spillere og ledere var da også stor, og man udtrykte et begrundet håb om for første gang at besejre Tyskland, der stillede med hele syv debutanter (Idrætsbladet, 18. november 1940, s. 5-6; Aftenbladet, 16. november 1940, s. 1; Arbejderbladet, 17. november 1940, s. 5; Social-Demokraten, 17. november 1940, s. 4. Bonde 2006, s. 197-198).

Det endte dog i et gigantisk antiklimaks, da Tyskland udklasserede Danmark med 15-8. I vanlig småstatsstil vendte spillerne det dog til en form for succes: ”De var meget bedre end vore Modstandere i Leipzig i Fjor, og vi kan kun føle os smigret over, at Tyskerne er nødsaget til at sætte deres absolutte Elitemandskab op mod os.” Den tyske målmand Otto Lüdicke var positivt overrasket over danskernes indsats: ”Trods Resultatet overraskede Danskerne mig. Sikken Kondition de har. Det var forbavsende.” Den tyske rigstræner Karl Schelenz var til gengæld ikke imponeret: ”Danskerne har endnu er Del at lære, specielt med Henblik paa Udnyttelse af Fløjene. De spiller jo Salshaandbold udendørs, og det duer ikke over for saa hurtige Spillere som vore”, udtalte han til Idrætsbladets journalist Alf Mørkeberg (Idrætsbladet, 18. november 1940, s. 5-6).

Landskampen, der blev spillet samme dag som Danmark indkasserede et hæderligt fodboldnederlag på 1-0 mod Tyskland i Hamborg, blev relativt fyldigt omtalt i dagbladene. De tyske spillere blev anerkendt for deres dygtighed, hurtighed og taktik, og i den nazistisk avis Fædrelandet blev det understreget, at resultatet

var retfærdigt (Demokraten, 18. november 1940, s. 6; Fædrelandet, 18. november 1940, s. 3; Social-Demokraten, 18. november 1940, s. 4). Social-Demokraten berettede også om forholdene uden for banen:

"Der var 4000-5000 Tilskuere i Gaar Eftermiddags paa 'Trekanten' til Haandbold-Landskampen mellem Tyskland og Danmark, og Kampen overværedes bl.a. af den tyske Værnemagts Øverstkommanderende Generaløjtnant Lüdke med Stab. Banen var smykket med tyske og danske Flag, og et Hornorkester underholdt Publikum under Kampen med taktfaste Marcher. Det stod en Strid Sidevind, da de to Landshold løb ind på Banen hilst af kraftige Bifaldssalver og efter de to Nationalsange var spillet, tog Kampen sin Begyndelse. [...] Det var en fair og godt spillet Landskamp, der tilfulde viste det tyske Haandboldspils høje Standard og saavel de tyske som de danske Spillere blev hilst med stærkt Bifald."

Social-Demokraten, 18. november 1940, s. 4

Landskampen var trods DHF's nedtoning af kampen efter besættelsen således en stor begivenhed i København. Generaløjtnant Erich Lüdkes tilstedeværelse viste, at det fredelige idrætssamkvem mellem Danmark og Tyskland var vigtigt for besættelsesmagten, der kunne glæde sig over, at publikum opførte sig ordentligt over for de tyske gæster, der angiveligt høstede bifald og ikke mishagsytringer. Københavnerne mødte også talstærkt op til kampen. Skønnet i Social-Demokraten på 4.000-5.000 tilskuere blev dog modereret af provinsavisen Demokraten, der mente, at der kun havde været 3.000 tilskuere (Demokraten, 18. november 1940, s. 6). Under alle omstændigheder var der ikke helt udsolgt til kampen, men med en entreindtægt på minimum 3.000 kr. var landskampen givetvis en vital økonomisk indsprøjtning til håndboldforbundet, der på grund af blandt andet udgifter til instruktionskursus på Kristian Krogshedes grundtvigske idrætshøjskole i Gerlev, hvor kursisterne modtog både håndboldkundskaber og antinazistisk, demokratisk og national dannelse, stod i en meget vanskelig økonomisk situation på dette tidspunkt og flere gange måtte bede DIF om at få udbetalt midler (DIF's arkiv, Korrespondance med specialforbund 1922-1950, pk. 99, Rigsarkivet). Økonomien var derfor formodentligt en væsentlig grund til at genoptage idrætssamkvemet med Tyskland. Det var sikkert også grunden til, at rigstræner Aksel Pedersen fungerede som dommer. Så sparede DHF befording og ophold til en svensker.

Der er frikast foran det danske Maal. Sutter har kastet, medens Frode Philipsen, Henry Christensen og Jørner strækker Hænderne op efter Bolden. Brüntgens afventer spændt Situationens videre Udvikling, og Erling Andersen er klar til at skride ind, hvis der skulde ske noget ekstraordinært.

Danmark spillede 17. november 1940 håndboldlandskamp mod Tyskland på Trekanten mellem Jagtvej og Nørre Allé i København. Mellem 3.000 og 5.000 tilskuere så gæsterne vinde 15-8. Bemærk Dannebrog og Rigsflaget med hagekors i baggrunden (Idrætsbladet, 18. november, 1940, s. 6).

Trods udfordringer med at den tyske værnemagt og de danske myndigheder havde beslaglagt en række sale til andre formål rundt omkring i landet, blev de indendørs pokalturneringer og mesterskabsturneringer gennemført i vintersæsonen 1940-1941. Der blev traditionen tro også afholdt internationale stævner. KI indbød således til et stævne efter de internationale regler, som praktiseredes i Sverige og Norge, i Idrætshuset mandag 2. december kl. 20.00. Deltagerne var værterne fra KI, de danske mestre fra KKG, de jyske mestre fra Aarhus HK samt Grefsens Idrettslag fra Oslo i Norge. Det var på dette tidspunkt ikke velset blandt de fleste norske idrætsfolk at gennemføre dette stævne, da der siden 24. november havde været iværksat en idrætsstrejke i Norge som en protest mod den tyske besættelse. Besøget fra Norge gav anledning til, at DIF's forretningsudvalg og bestyrelse diskuterede sagen. I første omgang mente forretningsudvalget med Holten Castenschiold og DBU's formand Leo Frederiksen i spidsen, at idrætssamkvem med Norge var legitimt, da

man også samarbejdede med andre lande og ikke skulle blande sig i andre landes politiske forhold, men da forretningsudvalget erfarede, at Sverige ikke ville samarbejde med den norske kollaboratøridræt, fik ledelsen kolde fødder. Ved et bestyrelsesmøde 3. marts 1941 anbefalede Castenschiold således, at specialforbundene afholdt sig fra samarbejde med den nazificerede norske idræt med formuleringen: "Samarbejde med nuværende Styre er ikke ønskeligt" (DIF's arkiv, Korrespondance med specialforbund 1922-1950, pk. 99, Rigsarkivet). Stævnet i Idrætshuset blev da også det eneste idrætssamkvem med norsk håndbold under besættelsen, og det skyldtes formentligt manglende viden og omtanke fra KI's side. Det bundede i al fald ikke i nazistiske sympatier, for KI var blandt de få idrætsforeninger, der tilsluttede sig den demokratiske paraplyorganisation Dansk Ungdomssamvirke samme år (DIF's arkiv, Bestyrelsesmøder 1937-1946, pk. 14, Rigsarkivet; Bonde 2006, s. 140, 257-272).

I stedet for det sædvanlige internationale stævne med deltagelse af tyske hold afholdt KHF et rent dansk stævne, men med internationale regler, der også blev indført i turneringen samme år. Det fandt sted i Idrætshuset 8. januar 1941 med deltagelse af otte københavnske klubber for at dække sæsonens underskud på 400 kr. Et stævne som HG vandt efter en finalesejr over arvefjenderne fra Ajax. Desuden deltog KI og Ajax i stævner i Göteborg i Sverige, mens HG spillede mod svenske Majorna (Idrætsbladet, 16. december 1940, s. 14; 23. december 1940, s. 6; 13. januar 1941, s. 7). Efter herrestævnet udtalte Ajax' formand Bay Nielsen:

"Jeg kunne tænke mig et Arrangement med Redbergslid, et tysk Hold, HG og Ajax. Kampene skulde være paa 2 x 25 Minutter, og saa skulde Publikum for en Gangs Skyld faa Haandbold at se, saaledes som Haandbold skal spilles."

Idrætsbladet, 30. december 1940, s. 10

Denne udtalelse antyder, at i al fald Ajax ikke havde betænkeligheder ved at spille mod tyske hold på dette tidspunkt under besættelsen, hvor de fleste mente, Tyskland ville sejre i krigen. Bay Nielsens ønske om at møde et tysk hold nærmer sig det aktivistiske, men vi ved ikke, om Ajax eller KHF rent faktisk inviterede tyske hold til Danmark. Der kom i al fald ingen tyske by- eller klubhold på besøg under besættelsen (Bonde 2006; Christensen et al. 2015; Nielsen et al. 1984).

I efteråret 1941 fortsatte den sædvanlige landskampkalender for markhåndbold. Først en kamp mod Sverige og dernæst en kamp mod Tyskland. Kampen mod Sverige fandt sted i Göteborg 5. oktober 1941 og resulterede som i 1939 og 1940 i en dansk sejr. Denne gang lød sejrscifrene på hele 17-9 efter 6-4 ved pausen (Idrætsbladet, 7. oktober 1941, s. 11). Inden kampen mod Tyskland i Hamborg søndag 2. november vurderede Idrætsbladet, at der var mulighed for dansk sejr, hvis spillerne som mod Sverige var i stand til at åbne spillet og udnytte fløjene, som

det havde knebet med i den seneste kamp mod Tyskland, hvor den tyske træner Schelenz havde kritiseret Danmark for at spille salshåndbold udendørs. Danmark stillede med sit stærkeste hold inklusive målkongerne Svend Aage Madsen, Georg Dahlfeldt og Knud Lundberg, der havde droppet en fodboldkamp for AB for at spille landskamp i Tyskland. Ingen spillere eller ledere havde tilsyneladende betænkeligheder ved at spille mod besættelsesmagten, der nu var midt i en tofrontsrig efter angrebet på Sovjetunionen 22. juni 1941. Storoffensiven i øst satte en stopper for det internationale idrætssamkvem, men allerede i september 1941 havde Adolf Hitler givet tilladelse til at genoptage det for at "dulme den tyske befolknings nerver gennem underholdning" under den nådesløse vinterkrig (Bonde 2006, s. 277). Ifølge den nazistiske avis Fædrelandet, der havde en korrespondent til stede og udmærkede sig ved en mere fyldestgørende omtale af kampen end de andre aviser inklusive Idrætsbladet, var der mødt henved 10.000 tilskuere op til kampen, og de fik formodentligt dulmet nerverne for en stund, da hjemmeholdet vandt en sikker sejr på 13-8 efter 6-3 ved pausen. Fædrelandets korrespondent vurderede, at den unge danske målmand Kjeld Svanevig fra Ajax – det var ham, der havde båret bronzeørnen med hagekorset til flyvepladsen i Berlin året før – havde ydet en fremragende indsats, mens angrebet med profilerne Madsen og Lundberg havde svigtet totalt. I pressemeddelelsen fra det tyske pressebureau, der blev anvendt og sakset i de danske aviser, ansloges tilskuertallet til kun 8.000, og de tyske spillere, der sensationelt havde tabt til Ungarn weekenden før, blev rost for denne gang at have leveret et udadledigt spil, mens danskerne blev anerkendt for deres ivrige spil og farlige og overraskende angreb (Fædrelandet, 3. november 1941, s. 1; Social-Demokraten, 3. november 1941, s. 9; Nationaltidende, 3. november 1941, s. 6; Randers Dagblad, 3. november 1941, s. 4). Idrætsbladet mente, at det var "et ganske hæderligt Resultat", og bedømte angrebet mere positivt end korrespondenten fra Fædrelandet:

"Maalmanden Kjeld Svanevig spillede en fremragende Kamp, men vort Angreb spillede dog heller ikke ueffent. De spillede med aabent Spil paa fløjene og deres pludselige og overrumplende Angreb bragte tit det tyske Forsvar ud af det. Alt i alt bekræftede Kampen, at vort Markhaandboldspil er i stadig Fremgang."

Idrætsbladet, 4. november 1941, s. 11

Referatet i Idrætsbladet udkom dagen efter Fædrelandets reportage og kan læses som en implicit kritik af den negative omtale af det danske spil i den nazistiske avis. Referatet er formodentligt skrevet på baggrund af en samtale med en dansk spiller eller leder og udviser mere forståelse for spillets taktiske finesser ved at rose det åbne spil, som netop Idrætsbladet havde opfordret holdet til at benytte. Kam-

pen i Hamborg blev den sidste håndboldlandskamp mellem Tyskland og Danmark under krigen.

I Nazityskland begyndte krigslykken så småt at vende med krigserklæringen mod USA 11. december 1941. 1942 var et hårdt år for den tyske hær, og Tyskland var derfor ude af billedet som modstander. I stedet inviterede DHF Tysklands allierede Ungarn til en markhåndboldlandskamp onsdag 20. maj 1942 kl. 20.00. Ungarn havde som det eneste land besejret Tyskland i nazisternes nationalsport. Dog havde Tyskland besejret Ungarn 15-9 i Hannover tre dage forinden. Ifølge Fædrelandet var en dansk sejr inden for rækkevidde (Fædrelandet, 20. maj 1942, s. 6). Det viste sig at holde stik. Danskerne førte 12-10, da der manglede tre minutter, men måtte se sig besejret 13-12, blandt andet på grund af et brændt straffekast af Svend Aage Madsen og et drop af målmand Ludvig Fjeldsted. Kampen blev spillet på den sædvanlige hjemmebane på Trekanten foran 4.000 tilskuere, hvoraf op mod 1.000 var skoledrenge, som DHF havde inviteret til at se kampen. Aftenbladet og Sports-Bladet var ikke imponeret af den danske indsats (Aftenbladet, 21. maj 1942, sporten; Sports-Bladet, 22. maj 1942, s. 6-7). Fædrelandet var mere positivt i dets grundige omtale af kampen:

"Danskerne spillede langt over Forventning. Fra Starten gik de frisk til Sagen, og selvom de i teknisk Henseende ikke var Ungarernes Ligemænd, opvejede deres Energi og Kamphumor Modstandernes Fordel."

Fædrelandet, 21. maj 1942, s. 6

Efter kampen talte journalisten fra Fædrelandet med den ungarske træner, der fremhævede danskernes gode teknik, fine skud og gode kondition. Ud over det paradoksale i. at den nazistiske avis på en ene side troede på en dansk sejr og på den anden side mente, at danskerne spillede over forventning, selv om de tabte, så er det tydeligt, at Fædrelandet søgte at gøre landskampen til en stor begivenhed, der viste det gode forhold mellem to lande, der begge havde tilsluttet sig Antikominternpagten og som sådan var Nazitysklands allierede mod kommunismen. Fædrelandet håbede således på, at landskampen kunne blive begyndelsen til et fast samarbejde med ungarsk håndbold (Fædrelandet, 21. maj 1942, s. 6).

Det skete imidlertid ikke. Faktisk lakkede det mod enden med international håndbold på kontinentet. Tyskland spillede således sin sidste håndboldlandskamp under krigen 18. oktober 1942, hvor Ungarn blev besejret 14-2 i Budapest. Tyskland spillede i alt fire kampe mod Ungarn og tre kampe mod Danmark i markhåndbold samt to salshåndboldkampe mod Sverige under Anden Verdenskrig. Trods besættelsens udfordringer var det dansk-svenske håndboldsamarbejde på landsholdniveau imidlertid kommet godt på skinner, og det fortsatte helt frem til ophøret af samarbejdspolitikken 29. august 1943. Det blev til hele ni landskampe

mod Sverige under besættelsen, og det lykkedes for danskerne at vinde fem af kampene. Håndboldlandskampene mod Sverige var således blandt de få succeser for dansk idræt under besættelsen, og kampene trak fulde huse samtidig med, at mange begyndte at spille håndbold rundt omkring i landet. Håndbold fik således sit gennembrud som såvel deltager- som publikumssport under besættelsen. Antallet af foreninger under DHF steg fra 161 i 1939 til hele 463 i 1945. Samtidig styrkede danske håndboldledere forbindelsen til svenskerne, så man var klar til at tage fat på en nyordning af det internationale håndboldssamarbejde efter krigen. På denne måde fik dansk håndbold meget ud af den opportunistiske og pragmatiske kurs over for Nazityskland (Sports-Bladet 1942-1943; Jørgensen 2007, s. 210-211; DIF's årsberetninger 1939-1945; Nielsen et al. 1997).

UDEN FOR BANEN

I vurderingen af de danske håndboldforbund og -foreningers forhold til besættelsesmagten og nazismen er det ikke alene relevant at undersøge, i hvilket omfang de havde idrætssamkvem med Tyskland. Det er også væsentligt at se nærmere på deres holdninger og handlinger i en bredere kultur- og samfundsmæssig kontekst. Som vist ovenfor fulgte DHF og KHF i det store og hele DIF's mantra om at holde idræt og politik adskilt og havde derfor ikke større ideologiske vanskeligheder eller moralske skrupler ved at udfolde et tæt samarbejde med tyske idrætsfolk, der paradoksalt nok var netop politiske redskaber for det nazistiske regime. Deltagelsen ved VM i 1938, landskampene fra 1934, by- og klubkampene fra 1935 samt deltagelse ved internationale kongresser og trænerkurser i Tyskland, besøg af tyske håndboldinstruktører og udveksling af dommere vidner om dette. Ofte hjalp det på deltagelsen, at det tyske håndboldforbund var gavmilde med tilskud til rejseudgifterne. Idrætssamkvemet med Nazityskland var således opportunt for DHF, da det var vejen til international indflydelse i det tyskdominerede IAHF og fremmende for såvel den sportslige som økonomiske udvikling af spillet i Danmark.

Imidlertid tog dansk håndbold stilling imod nazismen uden for håndboldbanen. Afbuddet til OL i Berlin i 1936 var som nævnt til dels af politiske grunde, da et flertal i DHF's bestyrelse med næstformanden Palle Christensen fra Efterslægten i spidsen ikke ønskede at deltage i den nazistiske propagandaforestilling af hensyn til danskheden i Sønderjylland. De nedstemte dermed formanden Johan E. Kiærulff, der skabte de første internationale forbindelser til Tyskland og Sverige og gik mere helhjertet ind for samarbejdet med Nazityskland end flertallet i bestyrelsen. Kiærulff blev presset til at træde tilbage i 1937, og Palle Christensen overtog midlertidigt formandsposten 12. februar indtil Villy Franklin Sørensen blev valgt ved den ordinære generalforsamling 13. juni. Christensen, der var jurist og embedsmand i statsadministrationen, fortsatte som næstformand til 1942 og blev i

1949 formand for DHF (DHF 1985, s. 12-15). Flere ting peger på, at han forfægtede en kritisk linje over for Nazityskland i DHF og DIF. En ting er afbuddet til OL i Berlin, noget andet er, at han som repræsentant for DHF ved repræsentantskabsmødet i DIF 17. november 1940 ifølge referatet udtalte sig i den store forsamling af idrætsledere:

"Palle Christensen forespurgte, om Beretningen skulle forstaas saaledes, at det er Foreningerne, der skal tilslutte sig Dansk Ungdomssamvirke, og ikke Special-Forbundene. Dansk Haandbold-Forbund har nemlig allerede tænkt at indmelde sig."

DIF's arkiv, Forhandlingsprotokoller 1892-1956, pk. 6, Rigsarkivet

Christensens forespørgsel faldt umiddelbart efter formand Holten Castenschiolds beretning, hvor han gav udtryk for sympati med Dansk Ungdomssamvirkes formål, men samtidig lod det være op til foreningerne, om de vil indtræde i samarbejdet. Dermed undlod han at trække DIF ind i et samarbejde, som den tyske besættelsesmagt så på med skepsis (DIF's årsberetning 1940, s. 21-24; Bonde 2006, s. 125-142).

DHF's medlemskab af Dansk Ungdomssamvirke (DU) var et klart signal imod de antiparlamentariske kræfter inden for idrætten, der særligt havde fodfæste inden for atletikken og hos den verdenskendte og i Tyskland beundrede gymnastikleder Niels Bukh fra Ollerup Gymnastikhøjskole, som arbejdede for et statsligt Danmarks Ungdomsforbund, der skulle erstatte de eksisterende idrætsorganisationer og ordnes efter førerprincippet. DU's formålsparagraf lagde vægt på nationalt sammenhold, men også på demokratiske værdier, og var derfor ikke velset af besættelsesmagten. DHF var det eneste specialforbund under DIF, der meldte sig ind i DU. DHF udfordrede dermed DIF og DBU's mantra om at holde sport og politik adskilt, der i praksis legitimerede idrætssamkvem med Nazityskland og resulterede i en aktivistisk samarbejdspolitik (Nissen & Poulsen 1963, s. 46, 113; Bonde 2006, s. 140).

DIF's linje blev kritiseret af Ernst Petersen på den ene side og nazisten Svend Jensen fra atletikforbundet på den anden. Med indmeldelsen i DU tyder det på, at DHF var tæt på Petersens kritiske linje. Det er imidlertid vanskeligt at afgøre, for det fremgår ikke af DU's tidsskrift Lederbladet eller andre kilder, hvilken rolle DHF, distriktsforbundene eller de enkelte håndboldklubber spillede i DU. Der var formodentligt idrætsforeninger med håndbold på programmet, der var aktive i DU's lokale samarbejdsudvalg og arrangerede folkelige foredrag og sangaftener for ungdommen i samarbejde med andre foreninger. Der var nemlig en tendens til, at de organisationer, der var tilsluttet på landsplan, såsom DHF og det grundtvigske DDG, også deltog mest aktivt på lokalt plan (Bonde 2006, s. 125-142; Nissen &

Poulsen 1963, s. 156; Lederbladet 1941-1946).

I det hele taget gjorde håndboldspillere og håndboldledere sig ikke særligt bemærket under besættelsen. De koncentrerede sig øjensynligt mest om at dyrke deres idræt. Der kan således ikke identificeres nogen håndboldspillere eller -ledere, der var erklærede nazister, og på den anden side var der kun én landsholdsspiller, der ifølge Palle 'Banks' Jørgensens biografier over alle landsholdsspillere var frihedskæmper, nemlig Georg Dahlfeldt fra HG. Han spillede ligesom Knud Lundberg også fodbold for AB og på landsholdet. Jørgensen giver Dahlfeldt dette besyv med på vejen: "Han gik kompromisløst ind i alt for at vinde, også som meget aktiv frihedskæmper under Anden Verdenskrig." (Jørgensen 2007, s. 333). Det kan måske forklare hans mærkværdige opførsel i sæsonen 1944-1945, hvor modstanden var på sit højeste:

*Han kommer og ser paa Kampene, han overværer endog Træningen som Tilsku-
er, og han er med til H.G.s Fester, men spille vil han åbenbart ikke mere.
Der er ingen i H.G. der rigtigt begriber ham."*

Sports-Bladet, 24. november 1944, s. 5

Dahlfeldt var formentligt ikke den eneste modstandsmand blandt håndboldspillerne. Det var oftest unge mænd fra byerne, der tilsluttede sig modstandsbevægelsen, og det var netop denne gruppe, der også var mest aktiv inden for elitehåndbold. Mange af håndboldspillerne var studerende, hvilket de mange skoleklubber vidner om, og netop i disse kredse trivedes modstanden. Den mest succesrige af skoleklubberne, Efterslægtens Boldklub, hvor de to DHF-formænd Villy Franklin Sørensen og Palle Christensen kom fra, hørte til på Efterslægtens Gymnasium, hvor mange af eleverne var engagerede i illegalt arbejde, og otte mistede livet i kampen for fædrelandet. Det vides ikke, om nogen af disse var håndboldspillere (Elkjer et al. 2011). Til gengæld ved vi, at Svend Aage Madsen, der var politibetjent, undgik internering ved politiaktionen 19. september 1944, gik under jorden og spillede resten af besættelsen for Ajax under navnet Mads Aage Svendsen. Ajax-profilen var dog ikke mere eftersøgt end, at hans eget navn blev benyttet i Sports-Bladets referat af et udsolgt stævne i Idrætshuset arrangeret af HG søndag 7. januar 1945 (Sports-Bladet, 12. januar, 1945, s. 5; Jørgensen 2007).

Som langt de fleste danskere forsøgte håndboldfolket sikkert at få hverdagen til at fungere nogenlunde som sædvanligt under besættelsen. Håndboldturneringerne fortsatte da også helt til 1945 trods beslaglagte sale og bombesprængte haller. Langt de fleste håndboldfolk sluttede formodentligt også op om de samarbejdende partier, der ved Rigsdagsvalget 23. marts 1943 fik 95% af stemmerne. Danskerne støttede således i langt mindre grad nazistiske og antiparlamentariske partier end andre europæere, og med en rekordhøj valgdeltagelse på 89,5% kan det tolkes som

en opbakning til såvel samarbejdspolitikken som DU's åndelige forsvar for demokratiet og værn mod nazismen (Christensen et al. 2015, s. 376).

Tabel 2: Håndboldmestre 1933-1945

År	KM herrer	DM herrer	KM mark-11	KM damer	DM damer
1933	AI	-	-	?	-
1934	IF Vidar	-	Efterslægten	?	-
1935	IF Vidar	-	HG/Vidar	KI	-
1936	IF Vidar	IF Vidar	HG/Vidar	KI	KI
1937	IF Ajax	IF Ajax	HG	KKG	KKG
1938	IF Vidar	IF Vidar	HG	KI	KI
1939	HG	HG	HG	KKG	Roskilde HK 33
1940	HG	HG	HG	KKG	KKG
1941	HG	HG	HG	KKG	KKG
1942	IF Ajax	IF Ajax	IF Ajax	Heimdal	AGF
1943	HG	HG	If Ajax	KI	KI
1944	IF Ajax	IF Ajax	TII	KI	KI
1945	IF Ajax	-	IF Ajax	?	-

I løbet af 1920'erne udviklede håndbold sig fra en skoleidræt til en foreningsidræt, og der blev etableret en række klubturneringer. Hos herrerne blev Københavnermesterskabet (KM) fra 1927 til 1932 vundet af Efterslægten Boldklub, men senere kom andre klubber til fadet. I provinsen dominerede klubber fra købstæderne Aarhus, Odense, Svendborg, Roskilde og Ringsted, men kun hos damerne kunne de bryde hovedstadsklubbernes totale dominans. Danmarksmesterskabet (DM) blev afgjort ved et stævne, hvor vinderne fra de enkelte distriktsforbund mødtes. Først i 1946 blev der indført en landsdækkende danmarksturnering. På landet var håndbolden hovedsageligt organiseret af DDG, DDSG&I og KFUM & K, der afholdt egne udendørs turneringer og mesterskaber (Idrætsbladet 1933-1941; Sports-Bladet 1940-1945; Nielsen el. al. 1997, s. 192).

I KRIGENS KØLVAND

Efter befrielsen 5. maj 1945 gik det svenske og danske håndboldforbund i gang med at planlægge et nyt internationalt håndboldforbund. Ved en kongres i København 11.-13. juli 1946 uden tysk deltagelse blev det gamle forbund IAHF nedlagt og det nye forbund International Handball Federation (IHF) stiftet med svenske, schweizere og franskmænd på de ledende poster. Samtidig blev spillereglerne for 7-mands salshåndbold harmoniseret, så det nu var muligt at spille på tværs af lande, både udendørs og indendørs (DHF 1985, s. 16-17). Det betød, at denne form for håndbold efterhånden afløste den tyske markhåndbold som den foretrukne.

Danmark spillede først landskampe mod Tyskland igen i 1952, da DIF først i 1951 havde accepteret idrætssamkvem med Tyskland, efter forholdene for de danske idrætsforeninger syd for grænsen var kommet i orden. 18. januar 1953 lykkedes det for første gang at vinde over naboen i syd. Det blev til en sejr på 16-12 over Vest-tyskland i København (DIF's årsberetninger 1946-1953).

KONKLUSION

Ligesom de fleste andre idrætsgrene havde håndbolden et omfattende samkvem med Nazityskland både før og efter krigsudbruddet og under besættelsen. Den samlede vurdering er dog, at DHF ikke var aktivistiske i samme grad som DIF og særligt DBU. Ved flere lejligheder udtrykte DHF således forbehold over for samarbejdet med Nazityskland, forbundet indmeldte sig som det eneste specialforbund i den antinazistiske paraplyorganisation Dansk Ungdomssamvirke, og man spillede kun de nødvendige landskampe mod Tyskland under besættelsen for at kunne spille mod Sverige. Linjen var således snarere pragmatisk og opportunistisk end aktivistisk. Til gengæld spores der ikke forbehold over for idrætssamkvem med besættelsesmagten hos KHF, der efter krigsudbruddet i 1939 stadig inviterede tyske hold til stævner i Danmark. Mens lederne således forholdt sig opportunistisk og til tider aktivistisk til Nazityskland, var spillerne, der deltog i nazisternes idrætspropaganda, snarere præget af politisk naivitet, måske fordi DIF's belejlige mantra om, at sport og politik skulle holdes adskilt, stod stærkt i idrætten og i offentligheden.

REFERENCER

- Bonde, H. (2006). Fodbold med fjenden – Dansk idræt under hagekorset. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bonde, H. (2008). Oprøret i parken – Dansk idræt under hagekorsets tegn. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bonde, H. (2014). Idrætsdiplomati. In M. Markussen & K. Ronit (Eds.), Dansk diplomati – klassiske træk og nye tendenser (pp. 201-219). København: Hans Reitzels Forlag.
- Christensen, C.B. et al. (2015). Danmark besat. Krig og hverdag 1940-45, 4. udgave. København: Informations Forlag.
- DHF (1985). Dansk Håndbold Forbund 1935 - 2. juni – 1985. København: DHF.
- Elkjer, T.H. et al. (2011). Efterslægten – et alternativ siden 1786. Efterslægten.
- Hansen, J. (2008). Den moralske stedfortræder – og andre historier om idræt og politik. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Jensen, C.T. (2015a). Fodbold med vennerne? Dansk sport i tyske medier 1939-1943. Historisk Tidsskrift, 115(1), 48-68.
- Jensen, C.T. (2015b). Tyskland, Norden og sporten under Anden Verdenskrig: Den tyske sportspresses fremstilling af det tysk-nordiske sportssamarbejde 1939-1943. Forum for Idræt, 31, 75-86.
- Jørgensen, P. (2009). Between Pragmatism and Moralism: Histories of Danish Sport and German Occupation 1940-1945. In S. Scharenberg & B.W. Wedemeyer-Kolwe (Eds.), Grenzüberschreitung: Sport neu denken: Festschrift zum 65. Geburtstag von Prof. Dr. Arnd Krüger (pp. 312-325). Hoya: NISH.
- Jørgensen, P.B. (2007). Håndboldhelte – værd at vide om 847 landsholdsspillere gennem tiden, København: DHF's Forlag.
- Nielsen, L. et al. (1984). Ajax 1934-1984, Ajax.
- Nielsen, N.K., Andersen, B., Larsen, E. & Worm, O. (1997). Håndbold i 100 år – et overblik. København: DHF's Forlag.
- Nissen, H.S. & Poulsen, H. (1963). På dansk Friheds Grund. København: Gyldendal.
- Rasmussen, S. (1985). Dansk Idræts Forbund og forholdet til Tyskland 1940-45. Idrætshistorisk Årbog, 1985, 109-124.

Tidsskrifter

- Aftenbladet 1939-1942.
- Arbejderbladet 1940.
- Dansk Idræts-Forbunds årsberetninger 1935-1953.
- Demokraten 1940.

Fædrelandet 1940-1942.

Idrætsbladet 1933-1941.

Lederbladet 1941-1946.

Lolland-Falsters Stifts-Tidende 1939.

Nationaltidende 1937, 1941.

Randers Dagblad 1941.

Social-Demokraten 1937-1941.

Sports-Bladet 1940-1945.

Arkivalier

DIF's arkiv, Bestyrelsesmøder 1937-1946, pk. 14, Rigsarkivet.

DIF's arkiv, Diverse materiale vedr. DIF's forhold til besættelsesmagten, pk. 196, Rigsarkivet.

DIF's arkiv, Forhandlingsprotokoller 1892-1956, pk. 6, Rigsarkivet.

DIF's arkiv, Korrespondance med specialforbund 1922-1950, pk. 99, Rigsarkivet.

SUMMARY

This article analyses Danish handball leaders' and players' relationship with Nazi Germany from Adolf Hitler's rise to power in 1933 to the end of World War II in 1945. Based on extensive source material, including archives, newspapers, journals, commemorative publications, and existing studies, it is shown that the Danish Handball Federation and particularly the Copenhagen Handball Federation, like most other sports federations, had extensive contact with Nazi Germany, even after the outbreak of the war. However, it is assessed that the DHF's approach was not activist in its cooperation during the occupation, but rather pragmatic and opportunistic, while the players' relationship with Nazi Germany was primarily politically naive.